

„Прощално” – различното Вапцарово стихотворение

Публикувано от Simonsita на 09.03.2010

„Прощално” – различното Вапцарово стихотворение

Вапцаровият лирически човек обитава времена и пространства, между които границите са заличени - свободното преминаване от "вчера" към "днес", към очакванията на "утрешния ден" се осъществява с убеденост, която е присъща единствено на една космополитна личност, експлицираща опита на миналостта в драматизма на епоха, "препускаща лудо напред". И в това неустойчиво движение се съвместява битието на предците, "миришещи на лук и вкиснало", с новото "място за живеене" на техните деца - работещите хора в сегашността-завод - и сигурността за постижимостта на света, в който "ще имаме хлеб тогава, ще имаме хлеб...". Подобно преживяване на действителността като неоспорима възможност предпоставя и множеството предположени ситуации, в които си се представя лирическият Аз - "Ето, да кажем, вий вземете - колко? - пшеничено зърно от моята вяра..." ("Вяра"), "Тогава, когато и аз остарея..." ("Не бойте се, деца"), "Работех пак в завода, а пък то - уж същия завод, машини същи..." ("Сън"). Те са изречени с характерната за Вапцаров реторика, оглеждаща сегашността на постигнатите от лирическия му човек истини в техните "други", но съществуващи едновременно състояния, съмнения, провокации. Защото проверката на ценностите се осъществява винаги в някаква екстремна ситуация на застрашаването им (ограбването на вярата, безхлебието на децата, войната). Истинността на въобразеното е толкова убедителна, че превръща илюзията, хипотезата, мечтата в неотделима част от реалното битие на героя.

В този контекст и смъртта не се осъзнава като "отвъден свят", а само като още една от възможностите на човека да бъде, да присъства в неспокойствието на живота, продължен от другите, защото всеки "друг" си всъщност "ти" чрез отдадеността, с която си заченал бъдещето ("Но да умреш, когато се отърсва земята от отровната си плесен, когато милионите възкръсват - това е песен, да, това е песен!" - "Писмо", "Но в бурята ще бъдем пак със тебе, народе мой, защото те обичахме!" - "Борбата е безмилостно жестока..."). В глобалността на "размноженото" битие на Вапцаровия човек обаче едно стихотворение се вмести с уникалността на привидно непривичната за него интимност, с която се изповядва "прощаването" с любимата. Осемте стиха на "Прощално" са съвършени с красотата на пределната простота - в изказването (липсва каквато и да е

поетическа претенциозност), в човешките жестове, изразяващи съкровеността на чувствата (съзерцанието на любимия по време на сън, целувката, нетърсеща отговор). Единственото друго стихотворение, назоваващо обичането като тема - "Любовна", полага интимността в условията на нейната невъзможност ("И в тези дни, кажи ми ти,/ когато ни притягат в обръч,/ в сърцето грях ли е, кажи,/ че пазя още кът за обич?"). Съвместяването на "барутната тревога" на военното време с признанието "колко я обичам!" приобщава този текст към познатите поляризации на Вапцаровата експресивност, вместираща екзистенциалното в полето на социалното, което заплашва с разпад емоционалната същност. Подобно внушение имат и "Песен на жената" и "Писмо" (от цикъла "Песни за една страна"), но в тях кризата на интимността е изречена от огледалната на Аз-овата позиция (още едно от предположенията му) - на жената, изплакваща незавръщането на загиналия си любим.

На първо четене "Прощално" като че ли не е изказване на напористия до агресивност познат субект от повечето текстове на поета, който вярва до болка; бори се с живота, защото го обича; крещи, за да оцелее... Изказани в две класически четиристишни строфи, "последните думи" към любимата не уточняват нито ситуацията на прощаването (раздяла, очаквана смърт?), нито времето на случването му - в какъв момент от живота на изричащия ги, в каква действителност (за разлика например от "Аз вече пушка нарахих/ и на глас тичам народен/ срещу врагът си безверни." - "На прощаване", Ботев). Творбата излъчва спокойствието на една себенамереност, освободена от тревожността на очакваното потвърждение, защото знае, че ще бъде "за" другия, "със" другия и отвъд физическата близост. Но всъщност само една толкова страстна натура може да обсеби ненатрапчиво, но с категорична настоятелност обичания човек, дори извън пределите на реалността:

Прощално

На жена ми

Понякога ще идвам във съня ти

като нечакан и далечен гост.

Не ме оставяй ти отвън на пътя -

вратата не залоствай.

Ще влезна тихо, кротко ще приседна,

ще вперя поглед в мрака да те видя.

Когато се наситя да те гледам,

ще те целуна и ще си отида.

Заглавието не се оправдава от началото на поетическото изказване: сбогуването има традиционни послания, които обикновено се свързват с "прошката", с молбата за "изчистване" на вероятните грехове към този, с когото се прощаваме ("прости ме и веч прощавай!" - "На прощаване", Ботев). Текстът на Вапцаров не търси подобни успокоения за душата на прощаващия се. Нещо повече - неговото последно слово "на жена ми" е по-скоро обещание, което с категоричността на направения избор звучи дори като закана ("Понякога ще идвам във съня ти"). Това решение не търси съгласие, то дори предполага неприетостта от другия, за когото човекът от отвъдното (миналото, смъртта) може да се окаже "нечакан и далечен гост". Допускането на подобна възможност мотивира и последващата молба, чиято императивна форма ѝ придава реторичен изказ на заповед ("Не ме оставяй", "не залоствай"). Оказва се, че вместо да търси смиреност и хармонизиране на чувствата в мига на прощаването, Аз-ът провокира любимата с емоции, несъответни на изговорената ситуация. Така и самата ситуация не е ясно назована - липсата на прощални клишета не дава отговор на въпроса, дали героят е още "неразделен" или е вече част от "другия свят", откъдето ще идва "понякога" (неопределено кога и колко). Отново (както и в останалите Вапцарови текстове) границите на времето и пространството са размити, а героят се чувства свободен поради възможността миговете и моментите да се сливат (и пак е "тук, и там - навред" - "Двубой"). Той се чувства като демиург, разполагащ с битието - своето и на другите. Но императивността има и противоположен подтекст - тя е вопъл, породен от страха, че от "любим" може да се превърне в "забравен" ("нечакан" и "далечен", "гост"), че е допустимо да бъде оставен "отвън на пътя", в пространството на неприютеността.

Внезапно, но типично за поетовото говорене, второто четиристишие рязко сменя дискурса, а оттам - и отношението на субекта към любимата. Настоятелността се трансформира в приглушена смиреност ("Ще влезна тихо, кротко ще приседна"). Успокоението след "влизането" възвръща на героя характерните реакции на обичащия - съзерцанието в тишината на тъмнината, сам той невидим, ненаатрапващ се, неочакващ нищо в замяна на щастието да бъде за миг в едно време и пространство с жената, която (го) е загубил(а). Нефизическото преживяване на любовта се нуждае от "насищане" ("когато се наситя да те гледам" - до следващия път "понякога"), а жестът на мимолетното докосване ("ще те целуна") е истинското "прощаване", обещано в заглавието и

потвърдено от последните думи на героя - "ще си отида". Така в рамката на една много обикновена, но всъщност имажинерна в своята въобразеност човешка ситуация (идване - отиване) се изрича по невероятен начин драмата на "недовършената" съпреживяност. В нея има всичко - желание и ревност, съпроводени от страха от възможната загуба; тиха нежност, освободена от претенциите на егоизма; непреодолимо желание за притежание, контролирано от предпазливостта да не нараниш другия, и съзнанието за "край", който винаги може да се окаже врата, чакаща да бъде отворена.

Релефът на стиховете съответства на естествеността на говоренето - в равномерното наслагване на 11-сричните редове вторият и четвъртият стих сякаш интуитивно се свиват в отговор на душевното пробуждане от отдалечаването и евентуалната неприетост ("вратите не залоствай" е само 7 срички и прозвучава като молитвен кратък вик). Така, макар да се вмести в класическата строфична форма, изказването следва динамиката на състоянията на Аз-а, хармонизиращи се във второто четиристишие с постигането на единението му с Нея. Римовата повторителност е непълна - като непълноценността на срещането - и насочва повече към смисловите разговаряния на съзвучните двойки. В първата строфа те са антиномични. "Сънят" се оказва виртуалният образ на дома, в който се надява да бъде допускан прощаващият се, а "пътят" е отвъдността на идването, смъртта, където той не иска да бъде оставен (забравен). "Гостът" (макар нечакан и далечен) обикновено е натоварен със значенията на пратеника, на благославящия и "залостването" на вратите пред него би било отричането му като добро знамение. Този драматизъм се успокоява в римуването на втората строфа, където корелативните краеистишни акценти назовават преливащи се едно в друго състояния: "присядането" се разтваря в "гледането" (съзерцанието), "виждането" (прозирането, разбирането) прави възможно и тръгването, "отиването" като вече получило своето насищане преживяване.

Бъдещето като глаголно време изравнява изказването с бляна, но както и в останалите текстове на Вапцаров той има статут на реалност в битието на човека, за когото вярата е единственият възможен начин за живеене - независимо кога и къде ("И бронебойни патрони за нея няма открити! Няма открити!" - "Вяра"). Категоричността на внушенията се поддържа и от ямбическия ритъм, който изглежда "неприложим" в ситуацията на лирически-интимното изповядване на прощалното слово, но именно със своята акцентност той и драматизира, и утвърждава дълбочината на изречените с простота и заразяваща истинност чувства, побиращи се в едничката дума любов. Именно събирателността на любовното чувство - към Живота, Човека, Родината (народа), Нея... - обяснява и разноречивостта на изразяването му в поезията на Вапцаров. И ако финалът на "Борбата е безмилостно жестока..." завещава обичането-бъдене на многоликия, надличностен Аз Ние в бурята на живеенето-оцеляване с другите като него, то "Прощално" е вътрешната перспектива на неумиращото-обичащото човешко в неговата съкровена уникалност - за някого.

